

Op 11 mei zijn onder auspiciën van de Stichting Zwolse Stolpersteine 17 Stolpersteine onthuld voor de Zwolse familie Silberberg.

Bij die gelegenheid hield Etienne Denneboom in de Noorderkerk de volgende toespraak.

Gewaardeerde aanwezigen,

Zo even zijn in klein gezelschap de Stolpersteine onthuld voor zes leden van de Zwolse familie Silberberg - voor zes van de zeventien mensen die wij vandaag zullen gedenken.

Dat gebeurde voor hun woning aan de Van Galenstraat, op nummer 42. Die van Galenstraat is, zoals u mogelijk weet, een smalle zijstraat van de Wipstrikkerallee, waar ik zelf in de jaren 60 en vroege jaren 70 opgroeide.

De straat maakte destijds geen deel uit van de route die ik met regelmaat fietste, naar school, naar muziekles, naar de bibliotheek, of iets anders waarvoor ik me richting centrum begaf. Ook al had dat zeker gekund, andere straten hadden mijn voorkeur, om uiteenlopende redenen.

Was dat anders geweest wanneer ik had geweten dat er tot medio april 1943 familie van me in deze straat had gewoond? Zou het een rol hebben gespeeld als ik daar op gewezen was, door iemand die het kon weten?

Toch bewaar ik juist aan deze straat een bijzondere herinnering, die ik graag met u deel.

Het is 1965, begin april en mijn broer Carel zal in de Zwolse sjoel, waarvan wij deel uitmaakten, zijn Bar Mitswe doen. Daar waren weken van anticipatie aan voorafgegaan: ik herinner me dat mijn moeder voor de gelegenheid twee nieuwe tassen had gekocht. Eén zwarte met krokodillenprint voor in sjoel, en één van wit juchtleer voor de receptie 's middags in hotel van Gijtenbeek.

Maar de meeste opwindning ging uit naar het vooruitzicht dat 'de familie uit Canada' zou overkomen.

Daar moet ik bij vertellen dat, voor zover mijn blikveld destijds reikte, mijn familie slechts een vader, een moeder, een broer, een zus, één opa, één oma, één tante en één oom omvatte. Geen neefjes of nichtjes om als leeftijdsgenoten mee te spelen en spannende dingen, van welke aard dan ook, mee te ondernemen.

Daarom was het een opwindende gebeurtenis toen op vrijdagmiddag tegen theetijd mijn oudoom Menno Denneboom met zijn vrouw Meta Vomberg en twee van hun drie kinderen - Mirjam en Annelies - arriveerden. Zij zouden dat weekend bij ons logeren.

Wat we echter niet in huis bleken te hebben was koffiemelk, en daarom vroeg mijn moeder me meteen een blikje te gaan kopen bij de kruidenier in de Van Galenstraat, op de hoek vlakbij nummer 42.

Met die opdracht was ik heel ongelukkig, omdat ik als 9-jarige geen moment wilde missen van de verrijking, de bevrijdende verrijking die de komst van de familie uit Canada in onze huiskamer te weeg bracht. Iets krijgen wat je meteen weer wordt afgenomen doet pijn:

mogelijk heeft dat buitengesloten voelen, al was het maar voor een half uurtje, zich daardoor zo hecht in mijn geheugen gegrift.

Maar de vorm die de herinnering aanneemt is nooit definitief, nooit helemaal afgerond. Het herbeleven, la recherche du temps perdu, omvat niet alleen het opzoeken of aantreffen van breuklijnen in de persoonlijke of collectieve geschiedenis, maar ook het bij elkaar komen van congruerende delen, als stukken van een puzzel. Het vraagteken verandert dan in een uitroepteken, er vormt zich een nieuw beeld als basis voor een nieuwe verkenning.

De wetenschap dat vandaag daar in de van Galenstraat twee elementen van mijn familieleven zich met elkaar verenigd hebben, werkt helend. Het ene element bestaat zoals gezegd sinds 2 april 1965 in mijn levende herinnering, het andere nu in tastbare stenen om de herinnering wakker te roepen aan familieleden die ik nooit heb gekend.

Stenen van beton en messing, Stolpersteine. Want hoe kun je de herinnering bewaren als die niet eerst wakker is geroepen, wanneer de vergetelheid er niet eerst over is gestruikeld?

Ik zei dat ik één oma had, de oma die de vervolging tijdens de bezettingsjaren wél had overleefd. Tot vlak na mijn eigen Bar Mitswa in 1968 heb ik haar gekend. Dat was Julia Silberberg, de moeder van mijn vader Menno Denneboom – inderdaad een naamgenoot van zijn neef in Montreal.

Oma Julia was niet de enige uit het gezin van Meijer Silberberg en Esther Veterman die de jaren van vernietiging had overleefd. Met haar overleefden ook twee van haar zes broers, Elias en Alexander, en één van haar drie zussen, Klara.

Ook haar heb ik gekend, tante Klaar, mijn enige oudtante, met wie ik het prima kon vinden. Met haar man Harry had zij in onderduik overleefd, net als hun twee oudste dochters Esther en Betty.

De jongste, Rozette, werd als nakomertje pas na de oorlog geboren en is hier met haar man Rob vandaag in ons midden.

De keren dat Rozette en ik de afgelopen tijd contact met elkaar hadden in verband met deze bijzondere dag, bleek steeds weer hoe weinig wij eigenlijk wisten van de zeventien óngekende familieleden, die in Mauthausen, Sobibor en Auschwitz hun onmenselijke dood tegemoet zijn gegaan.

Wat voor zoveel Joodse families gold die met het grote verlies, de grote pijn, het grote verdriet moesten leren leven, was ook bij ons van toepassing. Hoewel het per persoon, per ouder in mijn geval zeker varieerde, werd er dikwijls voornamelijk actief gezwegen, letterlijk doodgezwegen. Het motto: vooruit kijken, en niet achterom, speelde ook in mijn ouderlijk huis de boventoon. De wonden waren te groot.

Het stellen van vragen, toch zo passend in de Joodse traditie, werd eerder verhinderd dan gestimuleerd. Met het gevolg dat je niet eens een idee had wát er te vragen viel, laat staan te wéten, bijvoorbeeld dat er in Zwolle meer dan zeventien Silberbergen hebben geleefd.

Waarop de vraag zich aandient: hoe kunnen wij, nu we daar wél mee bekend zijn, iets van een connectie creëren met deze familieleden? Hoe kunnen wij hen iets van individualiteit teruggeven, waardoor zij uit de familienaam die hen verbindt, naar voren treden? Hoe kunnen zij alsnog reliëf krijgen, en hoe valt dat woord samen met het Engelse relief, verlichting?

Er is het onvolprezen Joods Monument dat een schat aan informatie biedt over wie zij geweest zijn, wat hun onderlinge relaties waren en veelal ook hoe zij er uit zagen. Of er kan, zoals recentelijk, een studie verschijnen waaruit blijkt dat Henri Silberberg, één van mijn oudooms, behoorde tot de 398 Joodse mannen, die in 1941 bij de eerste razzia's van 22 en 23 februari in de Amsterdamse Jodenhoek zijn opgepakt. En dan zie je op de tentoonstelling in het Amsterdamse Stadsarchief zijn korte levensverhaal op een vaandel afgedrukt, inclusief een foto van het eerste elftal van P.E.C., waar hij van 1925 tot 1931 deel van uitmaakte. Henri Silberberg, de rechtsbuiten. Zo krijgt iemand, een mens met een naam, alsnog een gestalte die je bij blijft.

En dan blijken er wanneer je het er samen over hebt toch nog verhalen te bestaan en anekdotes, bijvoorbeeld over Mozes Silberberg, ook een oudoom van Rozette en mij, een verhaal dat Rozette mij onlangs vertelde.

Zij beschreef hoe er in het gezin met de tien kinderen veel muziek werd gemaakt, en hoe Moos, de meest getalenteerde, zelfs werd uitgenodigd om in Hilversum een avond mee te spelen met het Radio Orkest.

Die avond zat het hele gezin uiteraard aan de radio gekluisterd en toen het orkest zijn uitvoering begon was iedereen het al snel erover eens dat zijn blaasinstrument boven iedereen uit te horen was en kenden hun trots en opwinding geen grenzen.

Groot was dan ook de ontluistering toen Moos bij thuiskomst laat op de avond moest vertellen dat onderweg in de trein naar Hilversum zijn instrument kapot was gegaan en hij niet had kunnen meespelen.

Zo komen, vele jaren later, personen alsnog tot leven en beklijven ze in ons bewustzijn.

Voor zover de betekenis die de Stolpersteine die we vandaag onthullen voor míjzelf in de eerste plaats hebben.

Maar dat nu bij vier verschillende adressen Stolpersteine liggen van zeventien vermoorde Joodse Zwollenaren, ieder met voornaam, familienaam, geboortedatum, en plek en datum van de finale misdaad - daarvan strekt het belang natuurlijk veel verder dan voor ons als familieleden.

Ze liggen er voor hen die geen graf mochten hebben en geen grafsteen om dat graf te markeren. Ze liggen er om iedereen wiens oog erop valt te attenderen op wat zich heeft afgespeeld, ter plaatse, onder de bewoners die het grote onheil op zich af zagen komen of daarvan bericht kregen, zoals de vrouw en twee zoontjes van Henri Silberberg na diens dood op 16 september 1941 in Mauthausen.

En om iedereen te attenderen op waar hun gedwongen vertrek, hun deportatie naar een oord van verschrikking, uiteindelijk toe leidde.

Ze liggen er om jonge kinderen uit te nodigen vragen te stellen, vragen die een antwoord verdienen, ook al schieten die onvermijdelijk tekort.

Zo geven ook deze 17 Stolpersteine iedereen die erbij stil staat een opdracht, een opdracht om te herinneren, en de opdracht om ons naar vermogen schrap te zetten waar dat nodig is, en niet - liefst nooit - moreel te struikelen.

De Stichting Zwolse Stolpersteine en ieder ander die eraan heeft meegewerkt dat we dit vandaag kunnen verwirkelijken, ben ik diep dankbaar.